

Iš kur Lietuvoje kyla krizė?

Alvidas Šimkus

Krizės klausimas visu rimtumu Lietuvoje iškilo jau vasarą, pastebėjus pirmuosius požymius.

Tada atrodė, kad į krizę stumia naftos kainų kilimas, besaikis bankų kreditų dalijimas, valstybės sudaromos lengvatos kreditui gauti.

Kreditai – atskira istorija, tačiau kai kurie asmenys gavo lengvatines paskolas net ne vienam būstui, dėl to galėjo spekuliuoti. Valstybė, norėdama padėti žmonėms įsigyti būstą, sudarė palankesnes sąlygas gaunant kreditus, ir [Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas](#) (GPMĮ), įsigaliojęs 2003-01-01, įtvirtino tam tikrų naujų gyventojų pajamų mokesčio lengvatų, kurių nebuvo galiojant Laikinajam fizinių asmenų pajamų mokesčio įstatymui. Viena tokių lengvatų, įtvirtinta GPMĮ 21 straipsnyje, numatė, kad iš pajamų gali būti atimamos per mokesstinį laikotarpį (t. y. kalendorinius metus) patirtos nuolatinio Lietuvos gyventojų tam tikros išlaidos. Sakyčiau, kad tai iš esmės buvo diskriminuojantis įstatymas, nes tie gyventojai, kurie neturėjo ir neturi pakankamai lėšų būstui įsigyti, jį nuomojosi. Išlaidos būsto nuomai, atsižvelgiant į valstybės politiką, turėtų būti lygiavertės tom, kurios skiriamos nekilnojamajam turtui įsigyti, tačiau šių lėšų valstybė nekompensavo. Taip buvo sudaromos palankesnės sąlygos būsto pardavėjams, bet ne nuomininkams.

Akivaizdu, kad lengvatos iškreipė veiklos ir konkurencijos sąlygas, buvo kuriamos patrauklios apmokestinimo sąlygos tik tam tikrai gyventojų kategorijai. Maža to, ši galiojanti lengvata perkantiesiems būstą buvo viena iš protu nesuvokiamo nekilnojamojo turto kainų šuolio Lietuvoje priežasties. Tai viena iš krizės atsiradimo priežasčių. Lengvatų būstui įsigyti naikinimas būtų atvėsinęs rinką. Tikrai tikiu, kad nekilnojamojo turto kainos nebūtų išaugusios iki tokio lygio, kokį jos pasiekė per pastaruosius kelerius metus. Dar prieš 2-3 metus buvo siūlymų naikinti lengvatas, tačiau valdžia to negirdėjo, Lietuvos ekonomika augo, klestėjo gyvenamųjų namų statybos rinka. Vyriausybė teigė, kad kelios dešimtys milijonų litų valstybės biudžete nėra labai daug, todėl lengvatų naikinimas kažin ar duotų apčiuopiamos finansinės naudos šaliai Vyriausybei. Dabar, manau, daugelis pritarė, kad būtent tuo laikotarpiu atsakyti lengvatų būtų buvęs teisingas sprendimas, nes ekonomika augo.

Tačiau ne vien lengvatų būstui įsigyti dalijimas lėmė krizę. Iš pajamų gali(ėjo) būti atimamos per mokestinį laikotarpį nuolatinio Lietuvos gyventojų patirtos šios išlaidos: draudimo, pensijų, įmokos už studijas ir pan. Apskritai tokia lengvatų gausa iškreipė vartotojų mąstyseną ir motyvaciją, padarė mokesčių sistemą painesnę ir brangesnę gyventojams – dabar tai akivaizdu.

Už dabartinę krizę yra atsakinga Lietuvos Vyriausybė, nesvarbu, kad ji buvo praėjusios kadencijos. Dabartiniai valdžios atstovai taip pat iš niekur neatsirado, gal išskyrus „prisikėlėlius“, kurie teigė, jog gyventi bus linksmiau, kai jie bus Seime. Tikra tiesa, dabar kur kas įdomiau stebėti Seimą. Tik kam linksmia matant tokius tautos išrinktųjų darbus, kai užsimojama naikinti visas lengvatas, ir ne tik lengvatas, – tokių rasti sunku.

Pakilus pasaulinėms naftos kainoms, šoktelėjo kuro kaštai. Lietuvos vežėjams šitos dienos buvo pragariškos, pabrango būsto šildymas, kainos kilo nepriklausomai nuo Lietuvos Vyriausybės sprendimų, šalis buvo globalių procesų sūkuryje. Dabartinio Seimo ir naujosios Vyriausybės sprendimai šokiruoja: prisidengdami krize, prie kurios sukėlimo patys iš dalies ir prisidėjo, jie „šienauja“ Lietuvos verslą kiek tik gali. Pjaudami mokesčių lengvatas, įveda iki šiol nebūtus mokesčius, tuo apsunkindami jau ir taip nelengvą žmonių gyvenimą. Rudeniop atrodė, jog krizė mažėja, kuro kainos krito, norėjosi tikėti, kad sumažės būsto šildymo kaštai. Kur tau!

Didžiosios valstybės, kur krizė ir prasidėjo, ištiesė pagalbos ranką saviems bankams, įmonėms suteikė milijardinių kreditų.

Ką daro mūsų išrinktieji parlamentarai ir naujoji Vyriausybė?

Gal manote – galvoja, kaip išgelbėti kurią nors su sunkumais susidūrusią įmonę, ar kaip padėti įveikti sunkumus su paskolos gražinimu susidūrusiam piliečiui, svarstydami Asmens bankroto įstatymą, ar kokius nors įstatymus kurpia, kad Lietuvos žmonėms būtų lengviau gyventi?

Ne, seimūnai suplušę naktimis priimineja įstatymus, nuo kurių šturpsta dauguma Lietuvos gyventojų. Neminėsiu būsto, studijų ir kitų, tarkim, negyvybiškai svarbių lengvatų panaikinimo. Tačiau ar galima nepaminėti panaikintų spaudos, vaistų PVM lengvatų?

Dabartinis Seimas, panaikindamas lengvatas bilietams į kultūrinius renginius, atima iš savo piliečių teisę į kultūrą, švietimą, savišvietą, atima galimybę įsigyti spaudos už prieinamą kainą. Susirgti taip pat negalima, nes, vaistams pabrangus iki rekordinių aukštumų, žmonės negalės jų nusipirkti. Nukritus pasaulinėms naftos kainoms, Lietuvoje sumažėjo kuro kainos. Vyriausybė laiku pastebėjo šį „trūkumą“ ir apmokestino kurą papildomu akcizu, todėl nuo kitų metų mokėsime už kurą daug brangiau. Dabartiniai seimūnai nesigėdijo atimti nemokamus mokyklinius pietus iš pradinukų. Galbūt tai ir nėra būtina visiems vaikams, tačiau dabar tiems, kuriems tikrai reikia šių pietų, gaus vėl įrodinėti, kad reikia, ir vėl žmogui reikės pereiti žeminamą „skurdo lygmens“ nustatymo procedūrą. O kiek sutaupys Vyriausybė atimdama vaikams pietus? Valstybės biudžeto mastu tikrai nedaug, tačiau ir taip menkame šeimos biudžete tai bus didelis nuostolis – ir finansinis, ir moralinis. Šituo sunkmečiu nors dėl vieno galėjai būti ramus, nes žinėjai, jog tavo vaikas yra pavalgęs. Nedidelė, bet tikrai reali ir maloni valstybės parama šeimai yra būtina.

Baisu darosi pamačius, kad šis Seimas apie pagalbą savo piliečiui net negalvoja. Tik maštoma, kaip apmokestinti (tiksliau – apiplėšti) viską, ką dar galima ir ko jau tikrai negalima. Naktimis susėdę seimūnai randa būdų, kaip iš elgeta virstančio savo piliečio atimti tai, ko jau net plėšikas nebeimtu.

Iš susidariusios kritinės padėties dabartinė Vyriausybė net nebando ieškoti kitokių išeikių, net nesvarsto galimybių pasiskolinti pinigų iš Tarptautinio valiutos fondo ir dar tuo didžiuojasi. Ar jie teisūs?

Ministrų kabineto 2009-ųjų biudžeto projekte planuojama, kad kitų metų valstybės biudžeto išlaidos pajamas turėtų viršyti 1,496 mlrd. Lt. Tikimasi, kad 2009-aisiais valstybė kartu su lėšomis iš Europos Sąjungos (ES) gaus 25,447 mlrd. Lt, o išlaidos sudarys 26,944 mlrd. Lt. Skaičiuojama, kad valdžios sektoriaus deficitas turėtų sudaryti 2,1 proc. bendrojo vidaus produkto (BVP), arba maždaug 2,3 mlrd. Lt. Finansų ministerija prognozuoja, kad kitąmet šalies BVP smuks ne 1,5 proc., kaip skelbta anksčiau, o 4,8 proc. Kitų metų BVP prognozė – 114,8 mlrd. Lt. Biudžeto projektą lydinčiuose įstatymų projektuose numatyta, kad gyventojų pajamų mokestis (GPM) bus 21 proc., iš jo 6 proc. kelias tiesiai į Privalomojo sveikatos draudimo fondą. Šiuo metu GPM yra 24 proc., o sveikatos draudimo mokestis nėra atskirai išskiriamas. Į „Sodros“ mokėtojų gretas įtraukiami dirbantieji pagal autorines sutartis ir ūkininkai. Įmonių pelno mokestis turėtų didėti nuo 15 proc. iki 20 proc. Taip pat turėtų išaugti ir dividendų apmokestinimas.

„Aš tikiuosi kad tai, ką darome šiuo metu, yra reikalinga ne valdančiajai koalicijai, bet Lietuvai, todėl tai reikia palaikyti“, – sako naujasis premjeras, nors visai neseniai viešai aiškino, jog pagal ekonomikos teorijos dėsnius iš ekonomikos duobės valstybė gali pakilti tik mažindama mokesčius. Kodėl darbai skiriasi nuo žodžių?

Padėtis Lietuvoje nėra gera. Teks mažinti vartojimą, balansuoti pajamas ir išlaidas. Didžioji Lietuvos gyventojų dalis visais laikais sugebėjo išgyventi per sunkmečius. Kad šitaip sunkintų gyvenimą savo piliečiams neseniai išrinktieji parlamentarai – neįtikėtina, bet faktas. Dabartiniai Seimo nariai mano, kad pats geriausias būdas apmokestinti verslą, pensininkus ir mažas pajamas gaunančiuosius. Iki šiol išgyveno - išgyvens ir dabartinių parlamentarų sukurtą sunkmetį, svarbu padės subalansuoti biudžetą – tik nejudinkit pačių seimūnų, nefilmuokite, nefotografuokite, nes jie sunkiai dirba – mašto, ką dar apmokestinti. Esu įsitikinęs, kad mokesčių naštos padidėjimas gali būti racionalesnis. Sutinku, jog valstybės institucijose galima smarkiai taupyti, tačiau tikrai nemanau, kad valstybė praturtės atimdama pradinukų maitinimą. Mano nuomone, šį sunkmetį kuria dabartinė Lietuvos valdžia, vangiai ieškodama kitokių išeikių iš susidariusios padėties.

Nobelio ekonomikos premijos laureatas Paulas Krugmanas publikacijoje „The New York Times“ teigia, kad krizės metu subalansuotas biudžetas ne tik neišgelbės, bet ir neigiamai atsilieps ateičiai. Ypač kai biudžetas balansuojamas spaudžiant iki paskutinio lašo savo valstybės piliečius. Manau, kad ir šitiems seimūnams toks krizės biudžeto sudarymas atsilieps, ir į istoriją jie bus įrašyti tikrai ne kaip didvyriai. Teisūs tie, kurie numatė, kad dabartinė šalies Vyriausybė savižudiška.